

VOJENSKÁ HISTÓRIA

VOJENSKÁ HISTÓRIA

Časopis
pre vojenskú históriu
múzejníctvo
a archívniectvo

2/2017



VYDÁVA VOJENSKÝ HISTORICKÝ ÚSTAV V BRATISLAVE

RECENZIE

PINTÉR, Tamás – **RÓZSAFI**, János – **STENCINGER**, Norbert. *MAGYAR EZREDEK A DOBERDÓ-FENNSÍK VÉDELMEBEN. Második, átdolgozott kiadás.* Budapest : Nagy Háború Kutatásért Közhasznú Alapítvány, 2017, 366 s., fotografie a mapy v texte, slovník odborných výrazov, miestny register, zoznam obrazov, schém a máp, anglické resumé. ISBN 978-963-12-5396-2.

Keď v máji 1915 vstúpilo Taliansko do vojny na strane Dohody, čo najmä Rakúsko-Uhorsko, ale aj Nemecko označilo za zradu, vytvorili sa hneď dva nové fronty – jeden na severe v Alpách a druhý na rieke Soča/Isonzo. Taliani na sočskom fronte mali proti rakúsko-uhorským jednotkám (14 peších divízií a dve horské brigády) a nemeckému Alpskému zboru značnú prevahu, dovedna asi 850 000 vojakov v podobe 35 peších divízií, 4 jazdecké divízie a 52 horských práporov (Alpini), preto sa rakúsko-uhorské velenie sústredilo len na defenzívu. Taliansky generálny štáb na čele s generálom Luigi Cadornom sa rozhodol pre útočné akcie, ale ani po 11 bitkách, ktoré s prestávkami trvali viac ako dva roky, nebol úspešný. Napokon po prelomení frontu pri Kobaride/Caporetto v 12. sočskej bitke v októbri 1917 museli Taliani neusporiadane v panike ustúpiť o 200 – 250 km a front sa stabilizoval až na novej línii na rieke Piave.

Bitka na planine Doberdo (Doberdò del Lago), ktorá bola strategickým miestom na západnom konci Slovinského krasu (Karstskej vrchoviny či pahorkatiny), bola v auguste 1916 súčasťou siedmej sočskej bitky. Na strane rakúsko-uhorských vojsk tam bojovali väčšinou pluky z Uhorska a Slovinska. Taliani ovládli oblasť nížiny v okolí Monfalcone a Ronchi a pokúsili sa preniknúť cez Karstskú pahorkatinu k hlavnej komunikácii vedúcej ku Gorici (Gorizii) a Terstu. Po tvrdých bojoch, ktoré si vyžiadali veľké straty na životoch, rakúsko-uhorské jednotky ustúpili. Taliani obsadili Goricu, ale dostať sa až k Terstu sa im nepodarilo. Ich postup sa zastavil severozápadne od Duina. Boje kulminovali 6. augusta 1916, keď talianske jednotky vedené generálom Luigi Capellom útočili na rakúsko-uhorské pozície v oblasti hlavnej komunikačnej spojky medzi mestami Duinom a Goricom. Útok predchádzalo deväťhodinové ostreľovanie rakúsko-uhorských pozícií talianskym delostrelectvom. Generál Capello svoje sily rozdelil na dve skupiny, jedna útočila na protivníka priamo spredu a druhá zozadu. Taliani po rozhorčených útokoch napokon vytlačili rakúsko-uhorské jednotky. Došlo aj k bojom muža proti mužovi, v ktorých sa uplatňovali bodáky, poľné lopatky i vybíjané budzogáne (či palcáty) opatrené dvadsiatimi klincami do zimných podkov tzv. „dvadsiatniky“. Počet padlých a zmiznutých len v ten jeden deň sa odhaduje na viac ako 20 000 mužov, z toho asi 5 000 rakúsko-uhorských vojakov. Rakúsko-uhorské jednotky pri ústupe vyprázdnil Goricu a zaujali obranu východne od mesta. Celkove sa počet talianskych strát odhaduje na 50 000 a rakúsko-uhorských na 40 000.

V prvej fáze organizoval obranu generál Géza Lukachich.¹ Rakúsko-uhorské jednotky sa na planine Doberdo držali od mája 1915 až do augusta 1916, čo stálo veľa úsilia a aj obeť. Podľa všetkého k tomu prispel aj rozkaz generála pechoty Svetozara Boroeviča, ktorý prevzal velenie nad sočským frontom 27. mája 1915. Podľa tohto rozkazu treba „*vytrvalo brániť všetky obranné pozície so všetkými materiálnymi a ľudskými zdrojmi, ktoré sú k dispozícii a držať ich do posledného muža*“ (s. 30). Rakúsko-uhorský generálny

¹ LUKACHICH, Géza. *A Doberdó védelme az első isonzói csatában.* Budapest : Atheaneum, 1918.

štáb postavenia v oblasti Doberda posilňoval prisunom posíl – ku koncu mája 1915 na Soču odkomandovali XV. a XVI. armádny zbor a celú 5. armádu. Od 6. júla poverilo velenie juhozápadného frontu obranou Doberda arcivojvodu Jozefa, ktorý si zriadil hlavný stan 8. júla v Kostanjevici. Na obrane Doberda sa podieľali 17. pešia divízia c. a k. spoločnej armády a 20. domobranecká pešia divízia, patriace do VII. armádneho zboru. Ich pluky pochádzali z územia Uhorska: v zostave 17. pešej c. a k. divízie to boli 39. debrecínsky, 43. karaňšebešský, 46. segedínsky a 61. temešvársky peší pluk; v 20. domobraneckej pešej divízii to boli 1. budapeštiansky, 3. debrecínsky, 4. veľkovaradínsky a 17. sékešfehervársky (stoličnobelehradský) domobranecký peší pluk (s. 32).

Ako ďalšiu posilu medzi 6. a 9. júlom 1915 sem presunuli 61. c. a k. pešiu divíziu z Balkánu. K tejto divízii, sformovanej v máji 1915, patrila aj 16. domobranecká horská brigáda utvorená 1. júna, ktorej dva pluky tu v nasledujúcom období zvädzali ťažké boje. Do taliansko-rakúsko-uhorskej konfrontácie zasiahli 9. júla v oblasti Redipuglie a Polazza ako prvé 17. sékešfehervársky domobranecký peší pluk a 46. segedínsky c. a k. peší pluk, ktoré predstavovali hrot armádneho zboru.

Talianske delostrelectvo bolo rozmiestnené 7 – 8 km od Marcottini, považovaného za stred planiny Doberdo. Talianske delá kalibru 120, 149 a 210 mm s dostrelom 7 – 11 km preto mohli držať pod paľbou celú planinu západne od údolia Vallone. K nevýhodám rakúsko-uhorských jednotiek patrila veľmi slabo vybudovaná obranná línia. Do skalnatého podložja sa len veľmi ťažko hlbili (či skôr sekali) zákopy, a tak vojaci skôr iba kopili na seba kamene, ktoré im poskytovali len veľmi nedokonalý úkryt a pri dopade delostreleckého granátu roztrieštené skalnaté úlomky znásobovali účinok explózií. S ťažkosťami sa budovali aj drôtené zátarasý a ostnatými drôťmi opatrené skrižené drevá (španielski jazdci), ktoré predstavovali dobrý terč pre talianske delostrelectvo. Častým prípadom bolo, že s veľkou námahou vytesané jamy a vybudované drôtené prekážky talianske delostrelectvo v priebehu niekoľkých minút presnými zásahmi úplne rozstrieľalo. Zatiaľ čo Taliani mali dostatok munície, rakúsko-uhorské jednotky museli muníciou veľmi šetriť. Veľkým utrpením pre vojakov bol aj nedostatok pitnej vody. Po takmer sústavných talianskych útokoch sa často stávalo, že ukazováky a plecía vojakov, brániacich rakúsko-uhorské pozície, od stáleho strieľania opuchli alebo dokonca sa na nich vytvorili rany.

V akých podmienkach na planine Doberdo žili vojaci a všetky tie hrôzy tamojšej vojny veľmi názorne až naturalisticky opísal arciknieža Jozef, ktorý uhorské domobranecké postavenia na Doberde navštívil 10. augusta 1915: „*Úbohí mŕtvi domobranci a talianski vojaci ležia granátmi roztrhaní na kúsky, ich pozostatky sa rýchlo na páliacom slnku rozkladajú. Ľudia sa boja čo i len pohnúť, lebo len čo sa zdvihnú, prichádzajú nepriateľské strely. Ležia so zviazanými nosmi a ústami a škrabú, tešú do skaly a stavajú, aby v najbližšej chvíli ich práci zničil dopadajúci ťažký náboj... Je to strašné, množstvo rozkladajúceho sa mäsa, tmavá usadnutá krv, ktorá je všade a lepí sa; je to také strašné, že od hrôzy sa mi duša premenila na ľad. Ležať tu, len raz v noci dostať skazené jedlo medzi tým zápachom mŕtvol, ktorý sa lepí na jazyk a do hrdla, spolu s jedlom, hltat ho. Len raz za deň dostať hlt teplej vody a aj to len v noci... z toho musí človek zošalieť. Nech sem prídu Borojevič a Somrad a nech vydajú rozkaz, že okraj planiny sa musí bezpodmienečne držať... ja, ktorý som si zvykol na všetky hrôzy vojny, sotva sa ovládam, aby som držiac si nos a ústa neušiel... Kiež by tu bol Dante, aby ospieval peklo pekiel a všetky veľké duše, ktoré bez slova sťažnosti toto všetko znášajú.*“

Podľa názvu knihy by sa zdalo, že publikácia je len o udalostiach od mája 1915 do augusta 1916, ale nie je to tak. V tomto diele nájde čitateľ aj veľké množstvo informácií o organizácii a výstavbe rakúsko-uhorských jednotiek po rakúsko-uhorskom vyrovnaní

v roku 1867. Postupne boli schválené a vydané zákonné články č. XL. z 8. decembra 1868 o branných silách (véderő, K. u. K. Heer), XLI. zákonný článok o domobrane (honvédség, K. U. Landwehr, v rakúskej časti monarchie K. K. Landwehr) a XLII. zákonný článok o vlastibrane (népfőlkelés, K. U. Landsturm, v rakúskej časti monarchie K. K. Landsturm) o organizácii armády monarchie. Tieto právne normy aktualizovali v roku 1912. Mužské obyvateľstvo podliehalo brannej povinnosti vo veku 17 – 50 rokov. Autori sa podrobne zaoberajú aj organizáciou branných síl a ich členením (s. 50 – 53). V ďalšej časti publikácie sú podrobné údaje o plukoch z Uhorska, ktoré bojovali v oblasti Doberda, o VII. temešvárskom armádnom zbore a jeho uhorských divíziách (s. 54 – 59), celkový prehľad o peších plukoch a vývoji ich organizácie (s. 60 – 63) a o uhorských plukoch na planine Doberdo (s. 65 – 239). V ďalšej časti publikácie sú štúdie o starostlivosti o ranených, o pochovávaní vojakov na planine Doberdo, duchovnej službe, o tylovom živote za frontovou líniou na planine – napríklad v tábore Seget, výňatky zo spomienok vojakov atď. (s. 242 – 324). Čitateľ tu nájde údaje z denníka vlastibranca 17. sékešfehérvárskeho pešieho pluku Jánosa Rabóczkyho st. spolu s názornými ukážkami – fotografiami, korešpondenciou a opismi toho, čo v pekle na Doberde zažil. Stalo sa aj jemu to, čo niektorým ďalším vojakom – na fronte sa stretol aj so svojim synom, tiež vojakom. Svedčí o tom aj článok novinára uverejnený pod názvom „*Otec a syn na fronte*“. Šťastie im prialo; obaja prežili kruté podmienky na Doberde a aj nasledujúce roky vojny a vrátili sa k svojim blízkym domov (s. 300 – 325). Rabóczky st. síce prežil, ale z vojny sa vrátil vážne nemocný a jeho liečenie si až do roku 1932, kedy zomrel, vyžiadalo „veľa jutár zeme“, ktoré musela rodina predať, aby mala na lekárov.

Kniha o uhorských plukoch na planine Doberdo trojice autorov Pintér – Rózsafi – Stencinger je v textovej časti a s fotografickými i mapovými prílohami vzorným príkladom ako písať a vydávať monografie o jednotlivých úsekoch Veľkej vojny a mala by sa stať názornou ukážkou aj pre ďalších autorov.

Ferdinand Vrábek

LITERATURA O ZPRAVODAJSKÝCH SLUŽBÁCH

To jak daný stát a vědecká obec vnímá zahraniční politiku, navíc v této její velmi specifické oblasti – zpravodajské službě – se do značné míry promítá do toho, jaká o ní vzniká literatura. Nejprve bych zde nadnesl můj pohled na zpravodajskou službu, který bude ovlivňovat veškeré mé pohledy na literaturu o ní, které se zde budu věnovat.

Zpravodajská služba jsou organizace, které mají za úkol prostřednictvím soft power získat komparativní výhodu svým zřizovatelům na půdě zahraniční politiky. Tato komparativní výhoda může představovat větší množství informací k tématu a znát požadavky a slabiny oponenta a zároveň i disponovat hloubkovými analýzami problematiky, které umožní učinit správné a fundované rozhodnutí a v případě potřeby tyto názory a postoje oponenta ovlivnit.

Z této definice vyvstává základní problém při vědecké práci nad touto problematikou. Část materiálů těchto služeb obsahuje velmi citlivé informace o objektech strategického významu a informace o politických a politikách celého světa, jejichž zveřejnění by dokládalo různá porušení mezinárodního práva, slibů a zanechalo by nenapravitelné šrámy na bilaterálních a multilaterálních vztazích. Z toho důvodu většina států má své archivy tajných služeb velmi přísně chráněny. Výjimku tvoří pouze státy bývalé Varšavské smlouvy, s výjimkou Ruské federace, které kompletně otevřely archivy komunistických bezpečnostních služeb celému světu. Konkrétně v České republice docházelo ke zpřístupňování dokumentů bývalé státní bezpečnosti již v 90. letech,